

Ubezpieczenia gospodarcze, pod red. Tadeusza Sangowskiego, POLTEXT, Warszawa 1998, ss. 359.

Wydawnictwo Poltext Warszawa opublikowało kolejną książkę z serii poświęconej problematyce ubezpieczeń w gospodarce rynkowej. Nosi ona tytuł *Ubezpieczenia gospodarcze* w pełni odpowiadający jej treści. Jest to dzieło zbiorowe powstałe w poznańskim ośrodku ubezpieczeniowym pod redakcją Tadeusza Sangowskiego.

Omawiana publikacja wychodzi naprzeciw ogromnym potrzebom istniejącym zarówno w sferze praktyki gospodarczej, jak i w sferze różnego rodzaju form i kierunków kształcenia ekonomicznego. Jest to oczywiste nie tylko ze względu na sam fakt powstania w Polsce rzeczywistego rynku ubezpieczeń, ale także ze względu na duże zmiany jakie na tym rynku zachodzą a ponadto ze względu na zmieniające się przepisy prawa, które powodują, że ukazujące się podręczniki bardzo szybko się dezaktualizują.

Książka jest bardzo obszerna, liczy bowiem ponad 350 stron. Mimo to autorzy zmuszeni byli dokonać pewnego wyboru, a także podjąć decyzję co do przedstawienia niektórych zagadnień w dużym skrócie. Wydaje się, że na ostateczny dobór poszczególnych tematów, a także na szczegółowość ich treści wpływ miało założenie, by książka miała jak najszerszy krąg odbiorców, a zwłaszcza by mogła stanowić podstawowy podręcznik dla słuchaczy licznych kierunków i specjalności studiów, oraz uczestników kursów zawodowych prowadzonych w przedsiębiorstwach i instytucjach zainteresowanych zagadnieniami ubezpieczeń gospodarczych.

Wypada przytoczyć na wstępie przynajmniej tytuły podstawowych rozdziałów, co pozwoli na zorientowanie się w doborze treści jakie ostatecznie znalazły się w książce.

1. Ryzyko w działalności człowieka i możliwości jego ograniczenia.
2. Funkcje i zasady ubezpieczeń gospodarczych.
3. Regulacja prawna działalności ubezpieczeniowej i pośrednictwa ubezpieczeniowego.
4. Umowa ubezpieczenia i stosunek ubezpieczenia.
5. Podział ubezpieczenia.
6. Ubezpieczenia obowiązkowe.
7. Charakterystyka ubezpieczeń osobowych.
8. Charakterystyka wybranych ubezpieczeń majątkowych.
9. Zagadnienia finansowe w ubezpieczeniach.
10. Rozwój ubezpieczeń na świecie i w Polsce.

Zagadnieniem podstawowym w dziedzinie ubezpieczeń jest ryzyko. To też w omawianej książce nie tylko jest przedmiotem już pierwszego rozdziału, ale zajmuje też, w skali całej książki, szczególnie dużo miejsca. Autor (Eugeniusz Kowalewski) przytacza i omawia rozmaite definicje ryzyka, pojęcie czynników ryzyka i poświęca sporo uwagi klasyfikacji ryzyk. Autor zajmuje się także dość szczegółowo pojęciem „Risk Management”, czyli kompleksową metodą zarządzania ryzykiem, która zwolna toruje sobie drogę także do polskiej praktyki gospodarczej. Logicznym zamknięciem tego rozdziału jest ostatnia część zatytułowana: *Definicja pojęcia ubezpieczenia*, w której Autor m.in. traktuje ubezpieczenie jako jedną z możliwych metod zarządzania ryzykiem.

Rozdział drugi poświęcony jest funkcjom i zasadom ubezpieczeń gospodarczych. Autor (Jerzy Handschke) przedstawia gospodarce i społeczne znaczenie ubezpieczeń, a w tym m.in. takie sprawy jak zasada realności ochrony ubezpieczeniowej, zasada pełności ochrony ubezpieczeniowej, powszechność ochrony ubezpieczeniowej i wreszcie funkcja prewencyjna ubezpieczeń. Autonomiczną część tego rozdziału stanowi podrozdział zatytułowany: *Ubezpieczenie jako usługa*, którego autorką jest Anna Kufel-Siemińska. Podrozdział ten mógłby z powodzeniem zostać potraktowany jako opracowanie samodzielne, stanowiące jeden z równorzędnych rozdziałów wstępnej części książki. Autorka uwzględniła bowiem prawie całość funkcjonalności rynku ubezpieczeń, a w tym przedmiot obrotu (ochrona ubezpieczeniowa), cena (składka ubezpieczeniowa), kanały dystrybucji (placówki ubezpieczycieli, pośrednicy), technika zawierania umów ubezpieczenia (Ogólne warunki ubezpieczeń), a nawet pewne elementy zarządzania marketingowego w sferze ubezpieczeń (s. 67). Dodać trzeba, że objętość tej części książki jest porównywalna do objętości niektórych samodzielnych rozdziałów.

Anna Kufel-Siemińska jest także autorką rozdziału piątego zatytułowanego: *Podział ubezpieczeń*. Zgodnie z tytułem, Autorka przedstawia i komentuje istniejące w literaturze, przepisach prawa, oraz w praktyce, przeciwstawne sobie rodzaje ubezpieczeń jak społeczne i gospodarcze,

osobowe i majątkowe, obowiązkowe i dobrowolne, a ponadto podział ustawy zawarty w załączniku do Ustawy o działalności ubezpieczeniowej 1990/1995 na dział I i dział II. Z uznaniem należy przyjąć posługiwanie się terminem ubezpieczenie komercyjne, jako przeciwstawnym terminowi ubezpieczenie wzajemne. Wątpliwości budzi natomiast określenie: ubezpieczenie pośrednie, mające odnosić się do reasekuracji, a nawet do retrocesji, chociaż trzeba zauważyć, że Autorka sama ma do tego terminu zastrzeżenia. Podobnie ma się sprawa z podziałem na ubezpieczenie morskie i lądowe. Także tutaj Autorka przytacza argumenty przemawiające przeciw zasadności takiego podziału. Można by jeszcze dodać, że przecież Ubezpieczenie morskie, zgodnie z regulacją zawartą w kodeksie morskim, ma zastosowanie np. do statków w budowie, a w przypadku ubezpieczenia transportowego ładunku, niejednokrotnie obejmuje długie odcinki przewozu na lądzie.

Rozdział trzeci, czwarty oraz szósty napisał Jan Kufel. Dwa pierwsze z nich to podstawowa substancja prawna całej książki. W rozdziale trzecim Autor zajmuje się uregulowaniami ustawowymi działalności w sferze ubezpieczeń z zaznaczeniem podziału na działalność ściśle ubezpieczeniową traktowaną jako działalność gospodarcza, oraz działalność w sferze pośrednictwa ubezpieczeniowego. Rozdział ten zamykają uwagi na temat znaczenia orzecznictwa sądowego dla praktyki ubezpieczeniowej. W związku, podręcznikowy sposób przedstawione zostało znaczenie poszczególnych źródeł prawa ze szczególnym zaakcentowaniem Ustawy z 1990 roku w redakcji z 1995 roku. Słusznie Autor podkreśla, że zmiany wprowadzone w 1995 roku były tak zasadniczej natury, że jest to w istocie nowa ustawa. Warto zwrócić uwagę, że Autor już w tytułach podrozdziałów zaznacza, że działalność tak ubezpieczeniowa jak i w sferze pośrednictwa powinna być traktowana jako działalność gospodarcza, co jest o tyle istotne, że pozwala na odwoływanie się do uregulowań bardziej ogólnych, a zwłaszcza do ustawy o działalności gospodarczej z 1989 roku.

W podobnie wzięły sposób Autor przedstawił problematykę pośrednictwa ubezpieczeniowego, ograniczając się przy tym tylko do obowiązujących uregulowań prawnych. Autor podkreśla z naciskiem, że ani działalność agencyjna ani brokerska nie jest działalnością ubezpieczeniową, ale dyskusyjna kwestia uregulowań dotyczących pośrednictwa w ustawie o działalności ubezpieczeniowej nie została szerzej rozwinięta, co w pracy mającej służyć jako podręcznik było decyzją słuszną. Bardzo pozytywne dla wszystkich zainteresowanych praktyką ubezpieczeniową, będą natomiast uwagi Autora na temat znaczenia orzecznictwa sądowego.

W stosunkowo obszernym rozdziale czwartym Autor omawia rozmaite aspekty zawarcia i wykonywania umowy ubezpieczenia. Dla mniej zorientowanego w przedmiocie czytelnika szczególnie interesujące będą uwagi dotyczące regresu ubezpieczeniowego. Ze względu na nieporozumienia, jakie w licznych publikacjach pojawiają się w związku z pojęciem i istotą polisy ubezpieczeniowej, dobrze się stało, że Autor raz jeszcze podkreślił, że termin umowa ubezpieczenia nie może być używany zamiennie z takimi terminami jak dokument ubezpieczenia, czyli polisa (s. 123). W książce typu podręcznikowego było to konieczne.

Przedmiotem wykładu w rozdziale szóstym są ubezpieczenia obowiązkowe. Autor podkreśla niejednoznaczność tego ogólnego pojęcia i wyróżnienia ubezpieczenia obowiązkowe powszechne, oraz ubezpieczenia obowiązkowe szczególne (np. ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej biegłych rewidentów). Zaznacza zresztą, że także ubezpieczenia obowiązkowe powszechne, czyli te które zostały wymienione w punktach 1 - 3 art. 4 Ustawy z 1990/1995 roku też nie są jednolite, chociażby ze względu na ich powiązanie, lub nie, z funkcjami Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego. Może warto było w tym rozdziale nieco rozwinąć zagadnienie zasadności zakresu niektórych ubezpieczeń obowiązkowych, np. budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, przy równoczesnym nieobjęciu tym obowiązkiem pozostałych budynków na wsi i w miastach. Sprawa ta nabiera ostrości w związku z ogromnymi szkodami powodziovymi w dwóch ostatnich latach. Dalsza część tego rozdziału to bardzo wzięłe omówienie poszczególnych rodzajów ubezpieczeń obowiązkowych, zarówno tych powszechnych jak i szczególnych.

Rozdział siódmy poświęcony jest w całości problematyce ubezpieczeń osobowych. Autor (Eugeniusz Stroński) podaje najpierw ogólną charakterystykę tej gałęzi ubezpieczeń, a następnie w szeregu wyodrębnionych podrozdziałach prezentuje podstawowe rodzaje ubezpieczeń na życie. Opis poszczególnych rodzajów jest z konieczności skrótowy, ale daje przez to możliwość ogólnego przeglądu zagadnienia, co w przypadku podręcznika jest sprawą istotną. Jest oczywiste, że bardziej szczegółowa analiza wymagałaby odrębnego, obszernego opracowania.

Pewien niedosyt pozostawia rozdział ósmy. Wynika to już ze sformułowania tytułu: *Charakterystyka wybranych ubezpieczeń majątkowych*. Te wybrane ubezpieczenia, to ubezpieczenia bu-

dowlano-montażowe i ubezpieczenia sprzętu elektronicznego (tę część napisał Jacek Ryc), oraz opracowany przez Jacka Lisowskiego podrozdział: *Ubezpieczenia kredytu i gwarancje ubezpieczeniowe*. Są to niewątpliwie zagadnienia interesujące i o rosnącym znaczeniu w polskiej gospodarce, trudno jednak uznać je za reprezentatywne czy typowe dla całego działu ubezpieczeń majątkowych. Z tego powodu zapewne rozdział ten został poprzedzony wstępem pióra redaktora całości Tadeusza Sangowskiego, który przedstawia uzasadnienie takiego właśnie wyboru.

Bardzo obszerny (prawie 50 stron) jest rozdział dziewiąty: *Zagadnienia finansowe w ubezpieczeniach*, napisany przez Jacka Lisowskiego. Z licznych zagadnień szczegółowych wypada podkreślić szerokie uwzględnienie problematyki składki ubezpieczeniowej, oraz analizy sytuacji finansowej zakładu ubezpieczeń. W tej ostatniej części Autor przedstawia wymagania, jakie w zakresie finansów stawia zakładowi ubezpieczeń Ustawa o działalności ubezpieczeniowej z 1990/1995 roku (m.in. kapitał gwarancyjny, margines wypłacalności, lokaty). Wskazuje także na znaczenie polityki reasekuracyjnej dla sytuacji finansowej zakładu ubezpieczeń.

Ostatni, dziesiąty rozdział (Autor Tadeusz Sangowski – równocześnie redaktor całości) przedstawia rozwój ubezpieczeń na świecie i w Polsce. Zgodnie z tytułem czytelnik znajdzie tu przede wszystkim historię ubezpieczeń na świecie od najdawniejszych czasów aż po współczesność, a także podstawowe informacje o rozwoju ubezpieczeń na ziemiach polskich. Ponadto jednak w rozdziale tym znalazła się problematyka całkowicie współczesna, a nawet przyszłościowa, skoro mowa jest m.in. o rynku ubezpieczeń w Unii Europejskiej, oraz o perspektywach rozwoju rynku ubezpieczeń w Polsce. Byłoby dla przejrzystości pracy z pożytkiem, gdyby te dwie grupy zagadnień, przeszłość i teraźniejszość, ująć w osobnych rozdziałach.

Jest sprawą otwartą kwestia, w jakim stopniu powinny być znaleźć się w omawianym podręczniku zagadnienia wchodzące w skład ubezpieczeń morskich. Niewątpliwie mieszczą się one w pojęciu ubezpieczeń gospodarczych. Dlatego autorzy nie mogli tych spraw całkowicie pominąć. O ubezpieczeniu morskim jako o pierwszej postaci ubezpieczeń w ogóle, pisze Tadeusz Sangowski w rozdziale dziesiątym. Także w rozdziale traktującym o pośrednictwie ubezpieczeniowym wspomniany jest kodeks morski i jego przepisy dotyczące agenta morskiego i maklera morskiego. Jest to jednak niewiele. Ma to zapewne związek z licznymi ograniczeniami, które musieli uwzględnić autorzy, a o których pisze Tadeusz Sangowski we *Wstępie*. Przyznać zresztą trzeba, że pełne uwzględnienie tak szczególnej i obszernej problematyki jaką jest ubezpieczenie morskie nie było w ramach omawianego podręcznika możliwe.

Uważny czytelnik dostrzeże kilka usterek redakcyjnych i technicznych. Dla ogólnej wartości podręcznika nie mają one oczywiście żadnego znaczenia. Warto jedynie wyrazić życzenie, by w następnych wydaniach poszczególne części pracy zostały opatrzone nazwiskami autorów i to nie tylko w spisie treści ale także przy każdym rozdziale czy podrozdziale.

W podsumowaniu stwierdzić należy, że pojawił się nowy, wartościowy podręcznik ubezpieczeń gospodarczych. Może on stanowić wydatną pomoc dla tych wszystkich, którzy mają styczność z zagadnieniami ubezpieczeń we wszelkiej działalności gospodarczej, w tym także dla osób związanych bezpośrednio z działalnością ubezpieczeniową i z działalnością w sferze pośrednictwa ubezpieczeniowego. Szczególnie przydatny będzie jednak nowy podręcznik dla tych wszystkich słuchaczy kierunków ekonomii i zarządzania, którzy mają w programach studiów przedmioty związane z problematyką ubezpieczeniową. Dotyczy to słuchaczy na uniwersytetach, akademiach ekonomicznych, oraz w licznych wyższych szkołach zawodowych oferujących wykształcenie w zakresie ekonomii, bankowości, zarządzania, marketingu, a także samych ubezpieczeń.

Byłoby pożądane, gdyby autorzy zechcieli z tej pierwszej edycji uczynić publikację o charakterze stałym. Odpowiednio korygowany i aktualizowany podręcznik mógłby się przecież ukazywać przed rozpoczęciem każdego nowego roku akademickiego. Zbyt miałby zapewniony, zwłaszcza gdyby został uzupełniony o zestaw wybranych materiałów źródłowych, oraz o bardzo przydatne w nauce pytania kontrolne do każdego tematu.